Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 27 ОКТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 128 (7631). ★ Мах 3 кеп.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 71 шу дизара хетадаь

КПСС ЦК тІахьехамаш

1. Даькъала хилда Сийлахь-боккхача Октября 71 шу дизар!

2. Бахалба марксизм-ленинизм — творчески хьехам, советски общество кердаяккхара идейни кІийле!

3. Сийле хийла большевикий-ленинций, парте, тІема, къахьегама ветераний!

4. Новкъостий! Кхоачашъергья вай КПСС XXVII съезден XIX Ерригсоюзни партконференцен решенеш! Юха яргйоацаш ергья вай революционни перестройка!

5. Коммунисташ! Хьокхамен бІуболарен низаца миллионаш бола нах чуоза социализм кердаяккхара процессе!

6. Советски Союза къахьегамхой! Къовсам лоаттабе экономически реформа кхоачашъяра тІехьа, юкъенхувла йинза хозрасчет, самофинансировани, аренда, кооперацн!

7. Болхлой, ахархой, интеллигенцн! Дог цІенен творческни къахьегарца чакхйоакхгарья вай парте социально-экономически политика, халкъа вахара хьал тоадара никъ!

8. Советски Союза гражданаш! ЧІоагІде СССР халкъий вошал-ленински къамий политикана карагІдаьнна сийлахь - доккха хІама!

9. СССР гражданаш! Хьнаре дакъа лаца политически система реформана юкъе, Советий лоархІам лакхбеча, вай вахара ерригача сферашта демократизацн еча!

10. Коммунисташ! Советий Мехка гражданаш! Бакъдарн гласности чІоагІъе, дІаяккха бюрократизм, рутина, косность!

11. СССР гражданаш! Хьаергъя вай законн, сага бокъон кортамукъалеи, Іаьдала авторитетн керте хилар чІоагІдеш йола социалистически правови паччахьалкхе!

12. Советски Союза гражданаш! Іалам лорадара тІехьа хила, гонахьара среда лораяра юкъе дакъа лаца!

13. Агропромышленни комплекса болхлой! Къовсам лоаттабе нах дикагІча кхачанца Іалашбара тІехьа майрра караерзае боахам лелабара керда формаш!

14. Советски Іилманхой, инженераш, изобретателаш! Сихъе Іилма - технически прогресс, производства интенсификацн, лакхъе къахьегама овсарле!

15. Халкъа образоване болхлой! Школа реформа кхоачашъе, къона тІехье хІанзарча знанешца, къахьегара навыкашца, идейни бІубенна хургйолаш кийчъе!

16. УнахцІено лораяра болхлой! ДикагІа медицински гІо де, дукхагІа теркал а бе, къа а хета нахах!

17. Литературан искусствен деятелаш! ДІаьхегІа хилийта духовни вахар, хьннарегІа вІаштІехьъяккха сага гражданскн позицн, бакъдолаш а къаьга а хьагойта перестройка дІахо йодаш хилар!

18. Советски профсоюзаш! ЧІоаггІа а лерраг Іа а лорае къахьегамхой бокъонаш, боахам лелабара, къахьегам вІаштІехьбаккхарен стимулировани ярен керда методаш юкъейоалайта гІерта!

19. Комсомольцаш! Кагий нахн мехкарийн! Сийлахьвоккхача Ленина тІехьале караерзае, общество революционни кердаяккхара тІехьа хьннаре къовсам лоаттаберий хьалхарча мугІарашка хила!

20. Даькъала хилба советски кхалнах — перестройка хьннаре доакъошхой, къонача тІехьен йоакхо еш бола воспитателаш!

21. Советски бІухой! Тешшаме лорае социалистически Даьхе, са ца кходеш бола патриоташи интернационалнсташн хила!

22. ЧІоагІлойла коммуннстическнн болхлойн партешцара, деррнгача общественни низашцара машараи социальни прогрессан, кортамукъаленнен демократизаценен тІехьарча къовсаме КПСС барт-цхьоагІо!

23. ДІайха моаршал да социалистически паччахьалкхений халкъашка! ЧІоагІлойла вежарашха долча мехкий содружество!

24. Дунен халкъаш! ЧІоагІбе вІаши бола тешам, дувцар кхетаделген цхьана къахьегалген! Лораергья вай дунен цивилизаци ядерни кхерамах!

25. БІаьшерашка яхнйла Сийлахь-воккхача Ленина цІин гІулакхн!

ЗАКОНИЙ ПРОЕКТАШ ЮВЦАШ ЛОАРХІАМЕ ХУВЦАМАШ

Дуккхача шерашка моттигерча Советий депутат хиннав со. Пхийтта шера Малгобекски района Инаркъерча юрта Совета исполкома председатель волаш а болх баьб. ХІанз а ва цига налогови инспектор волаш. Шоана гучча бесса Советашца дувзаденна Іалаьмате дукха да са вахаре.

Депутат - наьха тешам беннар, цар хержар. Хийла чоалхане декхараш кхоачашде дезаш хул цун. Тамаш а яц: дукха да наьха дог Іувжадеш, царна Іаткъаш. Дукха Іайнаб паччахьалкхен органашка бюрократаш, чиновникаш. Наьха хьашґаш дагадахкац царна, справкана кІал кулг язде эттача ка эг. Лоацца аьлча, «хьаьший» ба уж шоай кабинеташка. Кхы а новкъаГІа да цу тайпара хьакнмаш Іаьдала органашка нийсбелча.

Къайле яц, цу тайпара масалаш хьалха дукха нийслуш хинналга. Депутаталла хоржар хабара шаьрен хьадечох удаший вар. Халкъо нийса оал цох: «Бага беллача, пІелгах царг тохаргйоацаш ва из». Цо нахага ла дувгІаргда, раьза воацашн тамаш еши корта а эгабергба, цхьабакъда, гІулакх тоадара ког дІабоаккхаргбац. Беррига депутаташ иштта бар ала валац со, хІаьта а дукхагІбараш чІоагІа ледара бар.

Перестройко хувцаш латт из сурт. ХІаьта из иштта долга со тешавир укх деношка кепатеха араяьннача «СССР халкъа депутаташ харжарах» яхача Советски Социалистически республикай Союза Закона проекто. Цо таро лу бокъонца наха сийдеш, лоархІаш, маькара а хьинаре а бола нах Советашка харжа. Наьхз бизза тешам беннараш мара кхоачаргбац Іаьдала лакхехьарча органе. Уж бІаргаш хобадаь хьежаргбац наьха хьашташка, вай обществана хьалхашка латтача халонашка. ХьагучогІа, дийнлуш йоагІа «Деррига Іаьдал — Советашка» яха ленински лозунг.

Къаьстта са теркам тІаззар проекта 11-ча статьяс. Цу тІа йоах: «СССР Министрий Совета составе чубоагІа нах, СССР Министрий Совета Председательгара дІанйккхача, СССР Союза ведомствай кулгалхой, СССР Генеральни прокурори СССР Прокуратура коллеге членаши, СССР Лакхехьарча суда председатели цун членаши; керттера паччахьалкхен арбитри СССР паччахьалкхен арбитраши, СССР конституционни тІахьажара Комитета членаш, СССР паччахьалкхен Іаьдала лакхехьарча органаша вІашагІйохкаш а царна подотчетни а йолча паччахьалкхен кхыча органий кулгалхой цхьан ханна СССР халкъа депутаташ хила йиш яц».

Хьалха каст-каста нийслора массехк доккха доал бе доалла нах. Шоай керттера гІулакх кхоачашде кхоабацар уж. ХІанз из де ха а таро а хургья цар.

М. КАРТОЕВ,
къахьегама ветеран.

СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

СССР Министрий Совето соцам баьб 1988 шера 5 ноябрь балха ди лархІа, аьнна.

5 ноябре баьча балхах болхлоштен гІулакхерча нахан салаІа кхьдола ди лу е долаш долча законодательствага хьежжа йолча порядкагІа а условегІа а цунах доагІар дІалу. Нагахьа санна болхлочун безам бале из ди дІаґІатоха йиш я хІара шера телача отпускана, отпуска деноех доагІар дІателача порядкагІа цунах доагІар дІа а луш.

ПРОЕКТ

Советски Социалистически Республикай Союза СССР ХАЛКЪА ДЕПУТАТАШ ХАРЖАРАХ ЗАКОН

I. Юкъара положенеш

Статья 1. СССР халкъа депутаташ харжара кІийленаш

СССР халкъа депутаташ хоржалга чакхдоаккх цхьанмандатни хоржамий округашка гІолла массанена юкъарча, цхьатаррача, духхьаларча хоржара бокъон кІийлен тІа, къайлагІа кхаж а тоссаш. Цул совгІа, СССР Конституте оттаьча нормегІа кхоалагІа дакъа бола СССР халкъа депутаташ хоржаш ба юкъарсоюзни общественни организацешкара — Советски Союза Коммунистически партегара, профессиональни союзашкара, кооперативни организацешкара, Кагирхой Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Союзагара, кхалнаьха, тІемен къахьегамеи ветераний, Іилман болхлой, творчески союзий объединенешкара, кхыйолча законо оттаьча порядкагІа а юкъарсоюзни органаш йолча а СССР гражданий общественни организацешкареи объединенешкарен. Общественни организацешкара халкъа депутаташ хоржалга чакхдоаккх цар съездашка, конференцешка е цар юкъарсоюзни органий пленумашка.

Статья 2. Массане юкъара харжара бокъо

Харжара округашка гІолла дола СССР халкъа депутатий хоржамаш массане юкъара да: депутаташ харжа бокъо йолаш ба 18 шу даьнна СССР гражданаш. Общественни организацешкара депутаташ харжа бокъо йолаш ба цар съездий, конференцей беррига делегаташ е цар юкъарсоюзни органий пленумий доакъашхой.

СССР халкъа депутаталла харжа йиш я 21 шу даьнна СССР гражданин.

Саг хьаваларца, цун социальнни имущественнни хьалаца, расови а къаман а белгалонца, маІа е кхал хиларца, дийша хиларца, бувцача меттаца, динца долча гІулакхаца, цу меттиге вахара хана йІоахалца, деча гІулакха тайпацеи оамалцеи дувзаденна СССР гражданий харжара бокъонаш духхьала е косвенно кІезигъе бокъо луш дац.

Харжамашка дакъа лацац судо дееспособни боацаш лаьрхІача психически лазар долча наха, лийцача а набахтенашка чубоахкача а наха, доах хоржама комиссеша, къахьегама коллективаша, общественни организацеша гуччахьа а гласно а.

Хоржама комиссеша хоам бу гражданашка шоай балхах, хоржама округаш хьаярах, хоржама комиссей составах, уж йолча моттигах, цар болх беча ханах, харжархой спискаех. Хоржама комиссеша гражданашка дІахойт депутаталла кандидаташта регистраци яра итогаш, регистраци яьча депутаталла кандидатий биографически даннеш, хІара кандидата тІехьа кхаж тассара результаташи хоржамий итогашн.

Хоржама комиссей заседанешка, цу юкъе депутаталла кандидата регистраци яр а долаш, хоржама участка кхаж тессараш дагарбеча, округе гІолла хоржамий результаташ белгалйоахачеи хоржамий юкъара итогаш ечеи хила бокъо йолаш ба къахьегама коллективай, общественни организацей, харжархой собраней викалаш, доверенни нах, хІаьта иштта кепайоазон, телевидене, радио викалаш.

Дуккхача наха йолча информаце средстваша СССР халкъа депутаташ харжара кийчо яреи уж чакхъяхареи леламах дувц, царна гаранти еннай хоржамашца ювзаенна йолча собранешкен заседанешкеи цхьаккха духьале йоацаш дакъа лаца.

Статья 8. СССР халкъа депутаташ харжара кийчо ечеи хоржамаш чакхдоахачеи гражданаша къахьегама коллективаша, общественни органнзацеша лоаца дакъа

СССР халкъа депутаташ харжара кийчо ечеи хоржамаш чакхдоахачеи СССР гражданаша дакъа лоац къахьегама коллективашка, общественни организацешка, харжархой бахаш болчеи бІухой тІема доакъошкеи хулача собранешка, окружной хоржамел хьалха хулача собранешка гІолла.

Къахьегама коллективашеи общественни организацешеи дакъа лоац СССР халкъа депутаташ харжара кийча ечеи хоржамаш чакхдоахачеи харжара комиссешка болча шоай викалашка гІолла санна, хІаьта иштта юкъарчал доацаш а.

Статья 9. СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабара бокъо

Харжара округашка гІолла СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабе бокъо йолаш я къахьегама коллективаш, общественни органнзацеш, харжархой бахаш болча моттигерен бІухой гІулакх деш болча тІема доакъошкарен собранеш, хІаьта общественни организацешкара СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабе бокъо йолаш я лохерча коллективаштен цу организацей членаштен хетараш теркал ду цар юкъарсоюзни органаш.

Халкъа депутатий хоржамаш деча хана депутаталла кандидаташ оттабара хоадабаь боарам хилац, хоржама бюллетенаш тІа кандидаташ дукхагІа хул, мандаташ долчул.

СССР гражданашта, къахьегама коллективашта, общественни организацешта тешшаме таро лу паргІатта а массайолча оагІонашкахьара а депутаталла кандидатий политически гІулакх леладе хара, цун лични белгалонаш ювцара, хІаьта иштта бокъо лу кандидата тІехьа а цунна духьала а собранешка, кепайоазоне, телевиденен радиоп гІолла агитаци е.

Статья 10. Харжархошен общественни органнзацешен СССР халкъа депутаташта ду наказаш

Харжархошен общественни организацешен шоай депутаташка наказаш тел.

Наказаш , телара, царна обобщени яра, царга хьажара, уж кхоачашделга вІаштІехьдаккхара порядок СССР Законо оттаю.

Статья 11. СССР халкъа депутата статус должностной гІулакхаца вІашкайоагІаш ца хилар

СССР Министрий Совета составе чубоагІа нах, СССР Министрий Совета Председательгара дІанйккхача, ССР Союза ведомствай кулгалхой, СССР Генеральни прокурори СССР Прокуратура коллеге членаши, СССР Лакхехьарча суда председатели членаши, керттера паччахьалкхен арбитри СССР паччахьалкхен арбитраши, СССР конституционни тІахьажара комитета членаш, СССР паччахьалкхен Іаьдала лакхехьарча органаша вІашагІйохкаш а царна подотчетни а йолча кхыча паччахьалкхен органий кулгалхой цхьан ханна СССР халкъа депутаташ хила йиш яц.

Статья 12. СССР халкъа депутаташ харжарца ювзаенна расходаш. Хоржамий материальни Іалашо

СССР халкъа депутатий хоржамашца ювзаенна расходаш паччахьалкхен чотагІа ю.

Предприятеша, учрежденеша, организацеша, паччахьалкхени общественни органаша хоржама комиссешта дІалу хоржамашта кийчо яраи уж чакхдахараи эша помещенеш а оборудовани а.

СССР халкъа депутаталла кандидаташа а харжархоша а хоржамашта кийчо ярцеи уж чакхдахарцеи ювзаенна расходаш йиц.

Статья 13. СССР халкъа депутаташ харжарах йола законодательство толхаярах бола бехктокхам

Низбара, харцо яра, кхерамаш тувсара е кхыча наькъаца, харжархо хила а, СССР халкъа депутаталла харжийта а, хоржамашта хьалхара агитаци е а йола СССР гражданина бокъо паргІатта чакхъяккхара духьале ю нах, хІаьта иштта хоржамий документашка харцо яь, ховшше а кхаж тессараш харцахьа лаьрхІа, кхаж тассара къайле гучаяькхха е укх законо яхар толхадеш дола кхыдоа хІамаш даь хоржама комиссей членаш, паччахьалкхен а общественни а органий гІулакхера нах законо оттадаьча тайпара бехктокхаме оз. Иштта бехктокхаме оз депутаталла кандидатах лаьца харцахьарча сведенешта кепатеха е кхыча наькъаца уж дІайоаржаяь нах.

II. Хоржамаш де оттадареи хоржамий округаш хьаяреи порядок

Статья 14. СССР халкъа депутатий хоржамаш оттадар

СССР халкъа депутатий хоржамаш оттаду СССР Лакхехьарча Совето СССР халкъа депутатий съезда полномочей ха чакхъяла бнъ беттал кІезигагІа йоацаш ха йисача хана.

Хоржама округашка гІолла СССР халкъа депутатий хоржамаш оттаду Іан-бІаьстан хана, цхьан мукъача дийнахьа.

Общественни организацешкара СССР халкъа депутатий хоржамаш чакхдоах цар съездашка, конференцешка е цар юкъарсоюзни органий пленумашка хоржама округашка гІолла хоржамаш дола ди хьатІакхача тхъаь денал кІезига ха йисача хана а хоржамаш хулача деиал тІехьагІа доацаш а.

Хоржама округашка гІолла хоржамаш де ди оттадарахи общественни организацей съездаш, конференцеш е цар юкъарсоюзни органий пленумаш хулача ханахи моттигахи бола хоам кепатох.

Статья 15. Хоржама округаш хьаяр

Хоржама округашка гІолла СССР халкъа депутатий хоржамаш дара хьаю 750 территориальни а 750 къаман - территориальни а хоржама округаш.

Хоржама округаш хьаю СССР халкъа депутаташ харжара йолча центральни хоржама комиссе союзни республикай паччахьалкхен Іаьдала лакхехьарча органий представленегІа.

ХІара хоржама округе гІолла цхьа СССР халкъа депутат хорж.

Хоржама округий спискаш, цар доазонаши окружной хоржама комиссеш йола моттигаши белгал а йоахаш, Центральни хоржама комиссе кепатох хоржамаш оттадаьча ханал итт денал тІехьа а доацаш.

Статья 16. Территориальни хоржама округаш

СССР халкъа депутаташ харжара йола территориальни хоржама округаш цхьатаррача боараме хоржамхой юкъе а боагІаш, хьаю СССР ерригача территоре тІа. Хоржама округий доазонаш къоастадеча хана теркалъю союзни республикай административно - территориальни делени. ХІара хоржамашка хоржама округашка хила безача харжархой норма СССР Лакхехьарча Совето оттаю.

Статья 17. Къаман-территориальни хоржама округаш

СССР халкъа депутаташ харжара йола територнальни хоржама округашка гІолла

Советски Социалистически Республикай Союза Закон
СССР ХАЛКЪА ДЕПУТАТАШ ХАРЖАРАХ

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

IV. Хоржамий комиссеш

Статья 21. Хоржамий комиссей система

СССР халкъа депутаташ хоржилга чакхдаккхара хоржамий комиссеш вIашагIехк:

СССР халкъа депутаташ харжара хоржамий центральни комисси;

территориальни хоржамий округашкара СССР халкъа депутаташ харжара хоржамий окружной комиссеш;

къаман - территориальни хоржамий округашкара СССР халкъа депутаташ харжара хоржамий окружной комиссеш;

хоржамий участкови комиссеш;

общественни организацешкара СССР халкъа депутаташ харжара хоржамий комиссеш.

Статья 22. СССР халкъа депутаташ харжара хоржамий Центральни комисси вIашагIойллар

СССР халкъа депутаташ харжара Центральни хоржамий комисси вIашагIойл СССР Лакхехьарча Совето Союзни республикай пачхаьлакхен Iаьдала лаккхерча органийн общественни организацей юкъарсоюзни органийн предложенеш чоте а лоархIаш, 4 беттал кIезигагIа доацаш хоржамаш хилале хьалха, председатель, председатела ши заместитель, секретари комиссе 31 члени чу а воагIаш.

Хоржамий Центральни комиссе полномочей ха — ихи шу.

Статья 23. СССР халкъа депутаташ харжара йолча хоржамий Центральни комиссе полномочеш

СССР халкъа депутаташ харжара йола хоржамий центральни комиссе:

1). ер закон чакхдаккхара СССР дерригача доавон тIа тIахьожам а лоаттабу из цхьатарра юкъедоаккхалга Iалаш а ду; нагахьа эшаш хуле, ер закон дашхийта СССР Лаккехьарча Совета тIа а йода;

2). хоржамий комиссей балха лостам тел; хоржамий комиссей составе хувцамаш дара порядок къестаю;

3). территориальни къаман - территориальни хоржамий округаш вIашагIъехк;

4) СССР доазонал арахьара хоржамий участкаш СССР доазон тIарча хоржамий округаш тIа хьатIаязъяра дешаш къестаду;

5) хоржамий комиссешта ахчан средстваш дIа-юха екъ; хоржамий комиссеш помещенешца, транспортаца, бувзамаца Iалашъяра тIахьожам а лоаттабу хоржамашта материально - технически Iалашо яра кхыдолча дешашка а хьеж;

6) СССР халкъа депутаташ харжара хоржамий бюллетеней, харжархой спискай, хоржамаш хилале хьалхарча хоржамий комиссей собранейн заседанейн протоколий, кхыдолча хоржамий документий формаш, хоржамий аьшкайн хоржамий комиссе печатеи образецаш, хоржами документаш леладара порядок оттаю;

7) СССР халкъа депутаташ хоржилга кийчдарцен чакхдаккхарцен дувзаденнача дешаех СССР Министерстваша, паччахьалкхен комитеташен ведомстваш, паччахьалкхени общественни кхыйолча органаша дечa хоамашка ладувгI;

8) хержача депутаташта регистраци ю, бIарча хьанийца, мехна гIолла хиннача хоржамий итогаш а ю хоржамий итогех бола хоами СССР халкъа депутаталла хержарий списоки кепайоазон тIа арайоаккх;

9) СССР халкъа депутатий съезда мандатни комиссега дIалу депутатий полномочешка хьажара хиланза дардгоаца документаци;

10) хоржамаш юхадарца дувзаденна дола дешаш къестаду;

11) СССР халкъа депутаташ юхабахар вIаштIехьдаккхарца дувзаденна дола дешаш къестаду;

12) юкъера дIабаьннача депутаташта метта СССР халкъа депутаташ харжа оттаду. уж хоржамаш чакхдоахилга Iалаш а ду;

13) хоржамий комиссей решенейн гIулакхийн хьакъехьа ухача заявленешкен жалобашкен хьеж, царех хоадам боллаш решенеш тIа а нийю;

14) СССР укх законацен кхыдолча законашцен йоагIгIача тайпара кхыйола полномочеш чакхйоах.

Статья 24. Хоржамий окружной комиссеш вIашагIойохкар

Хоржамий окружной комисси вIашагIойол хIара территориальнин къаман - территориальнин хоржамий округе гIолла СССР халкъа депутаташ харжара хоржамаш хилале хьалха кхоъш ахи беттал чухьнахьа доацаш, 11—17 член юкъе а волаш.

Хоржамий окружной комиссена чубоагIа викалаш могабу къахьегама коллективаша, цар советаша, республикански, краевой, областной, окружной (автономни округий), районни, городской, городашкарча районни общественни организацей органаша, бахача моттигашкарча харжархойн воински доакъошкарча военнослужащейн собранеша.

Комиссешта юкъебахийта викалаш могабеш йола къахьегама коллективаша общественни организацешн къоастаяра, халкъа депутатий йоагIгIаш йолча Советий эшшача хана йиш я, хоржамий округерча къахьегама коллективийн общественни организацейн уполномоченней совещанеш е.

Территориальни харжархой округе гIолла СССР халкъа депутаташ харжара йола харжархой окружной комиссеш хьаю:

краянен областанен екъалуш йолча союзни республикашка, хIаьта ниитта республикана чуйоагIача городашка — йоагIгIача краевой, областной, городской халкъа депутатий Совето;

краянен областанен екъалуш йоацача союзни республикашка, автономни республикашка — йоагIгIаш йолча союзни, автономни республика паччахьалкхен Iаьдала лаккхерча органаша.

Къаман - территориальни хоржамий округашка гIолла СССР халкъа депутаташ харжара йола харжархой окружной комиссеш хьаю йоагIгIача бесса союзни, автономни республика паччахьалкхен Iаьдала лаккхерча органаша, автономни областа, автономни округа халкъа депутатий Совето.

Статья 25. Харжархой окружной комиссе полномочеш

Территориальнин къаман-территориальнин округашка гIолла СССР халкъа депутаташ харжара йола харжархой окружной комиссе:

1) округа доазон тIа ер закон чакхдаккхара тIахьожам лоаттабу;

2) харжархой участкови комиссе балха лостам лу;

3) халкъа депутатий моттигерча Советий исполнительни распорядительни органаша, предприятей, учрежденейн организацейн кулгалхоша, хоржамашка кийчо ярцен уж чакхдахарцен дувзаденнача дешайх деча хоамашка ладувгI;

4) харжархой спискаш оттаярген массанена йовзийтара уж могаярген хьож;

5) депутаталла харжара бола кандидаташ могабелга вIаштIехьдоаккх;

6) хоржамашта хьалхара окружной собранеш чакхйоах;

7) депутаталла харжара могабаьча кандидаташта регистраци ю, царна доагIгIаш дола удостоверенеш дIалу, депутаталла харжара могабаьча кандидатий биографически даннеш тIайола плакаташ арахецилга Iалашду;

8) къахьегама коллективашцен общественни организацешцен цхьана вIаштIехьдоахх депутаталла харжара болча кандидатий харжархошцара вIашагIкхетараш;

9) харжархой округагIа йолча харжархой бюллетена текст чIоагIъю, бюллетенеш кийчелген участкови харжархой комиссешка уж дIакхоачийталген Iалашду;

10) харжархой округе гIолла хиннача хоржамий результаташ хьагуча а дахе, уж кепайоазон тIа доах, хержача депутаташта удостоверенеш дIалу;

11) цIаьхха а кхаж тосилген цIаьхха а хоржамаш делген вIаштIехьдоаккх, хIаьта ниитта, дIабаьннаранта метта депутаташ хоржилга а;

12) депутат юхавоаккхалга чакхдаккхарца дувзаденна дешаш къестаду;

13) харжархой участкови комиссей решенейхи гIулакхехи йолча заявленешкен жалобашкен хьож, царех лаьца решенеш тIанийю;

14) укх законага хьежжа кхыйола полномочеш а чакхйоах.

Статья 26. Харжамий участкови комиссеш вIашагIойохкар

Харжархой участкови комисси — территориальни къаман - территориальнин харжархой округашка гIолла депутаташ харжара юкъараяр — хьаю, хоржамаш хилалехьа 45 денал кIезигагIа доацаш, хьалха 5—19 член чу а воагIаш. Эшаш моттиг ниiсъелча харжархой участкови комиссе состав йоккхагIа е йиш я.

Харжархой участкови комиссена чуболхаш бола викалаш могабу къахьегама коллективаша, къахьегама коллективий советаша, общественни организацей районни, городской, городерча районий органаша, цар юхьванцарча организацеша, бахача наьха общественни самодеятельноста органаша, хIаьта ниитта бахача моттигашкарча харжархойн воински доакъошкарча военнослужащейн собранеша.

Харжархой участкови комиссеш хьаю районни, городской (районашта чуйоагIача городашкара дIайиккхача); городашкарча районий халкъа депутатий Советаша.

Статья 27. Харжамий участкови комиссе полномочеш

Харжархой участкови комиссе:

1) участкерча харжархой спискаш утттаю;

2) харжархой список харжархошта дIайовзийт, спискаш тIа нийса доацарий хьакъехьара заявленеш хьачу а нийе, царга хьож, цу тIа доагIгIаш дола хувцамаш дара дош къоастаду;

3) харжархошта кхаж тасса бокъо лургIола удостоверенеш дIалу;

4) Бахача наха хоржамаш хула дин кхаж тосса моттигн дIайовзийт;

5) кхаж тассара помещенин хоржамаш дара яьшкаш кийчъелга Iалашду;

6) хоржамий участке хоржамаш долча дийнахьа кхаж тоссилга вIаштIехьдоаккх;

7) хоржамий участке кхаж тессараш лоархI;

8) хоржамаш делга кийчдаран кхаж тоссилга вIаштIехьдаккхаран дешай хьакъехьарча заявленешкен жалобашкен хьож, царех решенеш тIа а нийю;

9) укх законаца йоагIгIаш йола кхыйола полномочеш чакхйоах.

Статья 28. Общественни организацешкара СССР халкъа депутаташ харжара йола хоржамий комиссеш вIашагIойохк 7—13 саг составе а волаш цу организацей юкъарсоюзни органаша хоржамий округашка гIолла хоржамаш хула ди хьатIакхачалехьа кхоъш ахи беттал тIехьа ца йоалийташ.

Нагахьа санна эшаш яле массехк общественни организацегара вIашагIойохка йиш я хоржамий комиссеш.

Статья 29. Общественни организацегара СССР халкъа депутаташ харжара йолча хоржамий комиссе полномочеш

Общественни организацегара СССР халкъа депутаташ харжара йола хоржамий комиссеша:

1) депутаталла харжара могабаьча кандидаташта регистраци а ю царна доагIгIаш дола удостоверенеш дIа а лу;

2) депутаталла харжара болча кандидатий список кепатох;

3) депутаталла харжара могабаьча кандидатий адресагIа низовой коллективашен общественни организацей членашен, гражданашен енна предложенешн яь замечанешн вIашагIа а техе, царех дIадувц общественни организацешкара съездага, конференцега, е цун юкъарсоюзни органа пленумага;

4) СССР халкъа депутаташ харжара долча бюллетеней текст чIоагIъю;

5) кхаж тассараш хоржамий яьшкаш чуоттаяран помещенеш кийчъелга Iалашду, общественни организацешкара съезда, конференце е цун юкъарсоюзни органа пленуме кхаж тоссилга вIаштIехьдоаккх;

6) кхаж тессараш лоархI, депутаташ харжара результаташка хьож, хержача депутаташта удостоверенеш дIалу;

7) дIабаьннаранта метта депутаташ хоржилген юха кхаж тоссилген вIаштIехьдоаккх;

8) депутаташ юхабахар чакхдаккхарца дувзаденна дола дешаш къестаду;

9) укх законаца йоагIгIаш йола кхыйола полномочеш чакхйоах;

Статья 30. Хоржамий комиссей болх вIаштIехьбаккхар

Хоржамий комиссе председатель, председатела заместителаш хоржамий йоагIгIаш йолча комиссе заседанс.

Хоржамий комиссе заседанеш правомочни хул комиссе доакъошхой кхаь даьккъах ши дакъа бараш цига лакъа лоацаш хуле. Комиссе решенер ю гуччахьа кхаж тоссаш комиссена чубоагIарех дукхагIбараш раьза хиларца.

Комиссе решенена раьза боацача цун члений бокъо я къаьстта шоашта хетар ала, из йоазонца протоколах дIатохийта.

Шоай полномочей доазонашка хоржамий комиссеша тIаийца решенеш кхоачашъе декхарийла я еррига а пачхьалкхени общественни органаш, предприятеш, учрежденеш организацеш.

Хоржамий комиссе решенейн гIулакхийн хьакъехьа латкъа йиш я лаккехьа латтача хоржамий комиссега, укх законагIа доагIгIаш дале, ниитта судага а.

Хоржамий комиссе член, цун решенегIа, хоржамаш кийчдечен уж дечен юкъа мукъавалийта йиш я производственни служебнин декхарех, цунна хоржамаш чакхдахара хьахьежаеча средствай чотагIа, юкъера алапи а луш.

Статья 31. Шоай полномочеш чакхйоахача хоржамий комиссешта гIо делга

Паччахьалкхени общественни органаш, предприятеш, учрежденеш, организацеш, гIулакхера нах декхарийла ба, шоай полномочеш чакхйоахача хоржамий комиссешта гIо де, цар балха эшаш йола сведенешн материаладин дIаяла.

Хоржамашка кийчо яран уж чакхдахараи дешайх лаьца оттадаьча дешага хьежа а хьежа. кхаь денал тIехьа па доакхаш хоржамий комиссена жоп дала декхарийла йолча паччахьалкхени общественни органашкара, предприятешкара, учрежденешкара, организацешкара, гIулакхерча нахагара гIо деха бокъо я хоржамий комиссе.

V. Харжархой спискаш

Статья 32. Харжархой списоки из оттаяра порядоки

Харжархой список — территориальнин къаман-территориальнин харжархой округашка гIолла СССР халкъа депутаташ харжара йола юкъарьяр — харжархой хIара участке гIолла оттаю, харжархой участкови комиссе председателеи секретареи кулгаш а язду цу тIа. Список оттаеча балха дакъа лацара харжархой участкови комиссе юкъебоалабе йиш я общественноста викалаш.

Халкъа депутатий городской, городашкарча районни, поселковни юртен Советий исполнительни комитеташа харжархой учет елга вIаштIехьадоакх, доазон тIарча харжархойх йола харжархой спискаш оттаяра хиланза яргйоаца сведенеш хоржамий участкови комиссешка дIа а лу.

Воински доакъошкарча харжархой — военнослужащей, хIаьта ниитта цар дезалийн кхыболча харжархойн, нагахьа санна воински доакъош долча районашка бахаш уж бале, спискаш оттаю воински доакъой командираша хьаденна даннеш ларде а лоацаш. Воински доакъошка бахаш боаца военнослужащеш харжархой спискашта юкъебоалабу шоаш бахача моттигерча юкъарча бокъонегIа.

Доазол арахьарча советски учрежденешка, хоржамаш долча дийнахьа хи тIа долча кемаш тIа. вIашагIъехкача харжархой участкашкарча салаIара цIеношка, санаторешка, больницешка, кхыйолча стационарни дарбан учрежденешка нийсбеннача харжархой спискаш оттаю белгалъяьхача учрежденей кулгалхошеи кемай капитанашеи хьаденнача даннешка хьежжа.

Харжархой тайпан цIераш харжархой списка тIа белгалйоах кхаж тоссилга вIаштIехьдаккхара дикагIа долча тайпара.

Статья 33. Гражданаш харжархой спискана юкъебахьара порядок

Харжархой спискана юкъехьу хоржамаш деча денга е цу дийнахьа 18 шу даьнна, список оттаеча хана (даим е ханна) ювца харжархой участка доазон тIа бахаши кхаж тоссача дакъа лаца бокъо йолаш бола СССР берригa гражданаш.

Кхыча харжархой участкашкарча харжархой спискашта юкъевахьа йиш яц харжархо.

Статья 34. Гражданашта харжархой спискаш йовзийтари харжархой списка тIа долча кхоачамбоацарех лаьца латкъа бокъо хилари

Харжархой спискаш массанена а дIайовзийта оттаю хоржамаш хилале итт ди хьалха, хIаьта, салаIара цIеношка, санаторешка, больницешкен кхыйолча стационарни дарбан учрежденешкен — хоржамаш хилале ши ди хьалха.

Харжархой список йовза а из нийса оттаьйийн хьажа а таро лу гражданашта харжархой участкови комиссе помещене чу. Хiара гражданина бокъо лу спискана юкъе ца хьош витар, харцахьа юкъевахьар е спискана юкъера дIаваькхар, хIаьта ниитта харжархочох долча даннешкара нийсадоацараш дувцаш латкъа. Списка тIа долча нийсадоацарех йолча заявленега хьож, шин денал тIех ца доаккхаш, хIаьта ха хьатIаэттача хана хоржамаш долча дийнахьа а — хьем боацаш заявленега хьажа, списка тIа тоаде дезар тоаде е цун заявленн хьатIа ца эцара кIал кийле а йолаш йолча решене копи заявнтела дIадала декхарийла йола, харжархой участкови комисси. Из решени лоткъае йиш я жалобага кхо ди далалехьа хьажа декхарийла йолча районни (городской) халкъа судага. Районни (городской) халкъа суда решени тIехьара я. Халкъа суда решенегIа доагIгIача тайпара харжархой списка тIа хувцамаш ду цу сахьате харжархой участкови комиссе.

Статья 35. Кхаж тасса бокъо хилара удостоверени. Харжархой кхы тIа йола список

Массанена харжархой спискаш дIайовзийта дIалуча ханан хоржамаш хулача дене-ни юкъерча хан-юкъа харжархочо ше вола моттиг хувце, харжархой участкови комиссе цун дехарагIа а паспорт е кхыдола цун личность йовзийташ дола документ гойтарагIа а харжархочо кхаж тасса бокъо хиларах дола удостоверени лу. Из деш харжархой списка тIа йоагIгIаш йола белгало ю.

Кхаж тасса бокъо луш долча удостоверенех ког гIортолга а еш, хоржамаш долча дийнахьа из волча моттигерча харжархой участкерча харжархой кхы тIа йолча спискана юкъехьу харжархо.

Статья 36. СССР халкъа депутаташ харжара общественни организацешкара кхаж тоссаш барий списоки из оттаяра порядоки

Общественни организацешкара СССР халкъа депутаташ харжара кхаж тоссаш барий список общественни организаце юкъарсоюзни органо отта а ю хоржамаш хилале кхо ди хьалха харжархой комиссера дIа а лу.

Кхаж тоссаш барий спискана юкъехьу общественни организаце съезда, конференце делегаташ е цун юкъарсоюзни органа пленума доакъошхой. Кхаж тоссарий спискана юкъебахьарца дувзаденна дола деррига а дешаш къестаду харжархой комиссе. Кхаж тоссаш барий тайпан цIераш списка тIа хьу алфавитни порядкагIа.

VI. СССР халкъа депутаталла кандидат оттавари цунна регистраци яри

Статья 37. Хоржама округашка гIолла СССР халкъа депутаталла кандидат оттавара порядок

Территориальнин къаман-территориальнин округашка гIолла СССР халкъа депутаталла кандидат хила оттавар выбораш хилале кхо бутт хьалха дIа а долалу, ши бутт хьалха чакх а доал.

Депутаталла кандидат оттавар хул 500 кIезигагIа боацаш болхлой чубоагIача коллективашкара, коллективай собранешка. Йоаггiаш йолча округана хоржама комиссеца дага а яьнна, цул кIезигагIа болхлой чубоагIача къахьегама коллективаша цхьана собранеш чакхъяха мегаргья. Иокхача къахьегама коллективашка собранеш е йиш я цехашка, участкашка, сменашка, кхыйолча подразделенешка.

Хоржама округашка гIолла общественни организацешкара депутаталла кандидат оттавар чакхдоаккх цар республикански, краевой, областной, окружни, районни, городской, городашка районни органаша.

Депутаталла кандидат оттавара йола харжархой бачача моттигашкара собранеш гулъйо йоаггIаш йолча халкъа депутатий Советаша окружной хоржама комиссешца цхьана. Собрани правомочни я, нагахьа санна цига дакъа лоацаш хоржама округа территоре тIа баха 500 кIезигагIа боацаш харжархой хуле.

Депутаталла кандидат хила оттавара йола эскаре гIулакх дерий собранеш гулъю тIема доакъой командованеша.

Собранешка цхьаккха боарам ца оттабеш кандидатураш оттаяра хьалаш хьаду. Собране хIара доакъашхо бокъо йолаш ва депутаталла кандидатех йола предложенеш йоалае, уж бувцача дакъа лаца, хьайоалаь кандидатураш хьаллаца е царна отвод ярах йола предложенеш юкъейоалае. Доакъашхочун йиш я депутаталла кандидат хила ший кандидатура ювца оттае. Депутаталла кандидат оттавара решени тIаэц собрани йолча хана, гуччахьа е къайлагIа кхаж тоссаш. Кхаж тассара порядок собране оттаю.

Кандидат оттаваьв аьнна лоархI, нагахьа санна цунна тIехьа собране дакъа лоацарех аханел совгIа бараша е общественни организаце йоаггIаш йолча органа юкъарча составах дукхагIбараша кхаж тоссе. Депутаталла кандидат хила оттаварах протокол оттаду. ТIаийца решени депутаталла кандидатага дIайовзийт.

СССР халкъа депутаталла кандидаташ хила оттабу гражданаш: территориальни хоржама округашкара хоржамаш деча — йоаггIаш йолча хоржама округа территоре тIа: къаман-территориальни округашка хоржамаш деча — йоаггIаш йолча союзни, автономни республика, автономни областа, автономни округа территоре тIа болх беши бахаши бараш.

СССР граждани цхьан ханна халкъа депутатий шиннел совгIа йолча Советий депутат хила йиш яц.

Статья 38. Окружной хоржамашта хьалхара собрани

СССР Конституце ма яххара хоржама округе гIолла СССР халкъа депутаталла кандидташ хила оттабаьраш бувца а йоаггIаш йолча хоржама комиссе регистраци яра кандидат оттавара решени тIаэцара а окружной хоржамел хьалхара собранеш е мегаргья. Собрани гулъю окружной хоржама комиссе, из чакхйоаккх депутаталла кандидат оттавелга дизза чакхдаьнначул тIехьагI. Нагахьа санна округе гIолла шиннел дукхагIа боацаш депутаталла кандидаташ оттабаьбале, окружной хоржамел хьалхара собраш е езац.

Окружной хоржамел хьалхарча собране доакъашхой хьожабу депутаталле кандидаташ оттабаьча къахьегама коллективаша, общественни организацей органаша, нах бахача моттигашкен тIема доакъошка гIолла - эскаре гIулакх дерийн харжархой собранешка окружной хоржама комиссе оттаяьча нормегIа цхьатарра болча боараме. Аханел кIезигагIа боаца собране доакъашхой цу хоржама округа депутаталла кандидат оттавеш дакъа ца лаьца харжархой хила беза. Уж викалал бу къахьегама коллективаша, нах бахача моттигашкен тIема доакъошка гIолла эскаре гIулакх дерийн собранеша.

Хоржамел хьалхарча собране доакъашхошка хьалххе а дIайовзийт депутаталла кандидаташ хила оттабаьрий спискаш царех йола керттера сведенеш.

Собрани йолча хана депутаталла кандидат хила оттаваьчоа таро лу тIехьагIа ше бергболча балха программа ювца. Собране моллагIвола доакъошхо бокъо йолаш ва депутаталла кандидатех лаьца дувца а царех йола ший предложенеш юкъейоалае а.

Депутаталла кандидаташта регистраци яра йола решени тIаэц собране дукхагIа болча доакъошхоша из хьалаца, гуччахьа е къайлагIа кхаж а тоссаш. Кхаж тассара порядок собране оттаю. Решени тIаийцай аьнна лархIа мегаргда, нагахьа санна цунна тIехьа аханел дукхагIа болча собране доакъашхоша кхаж тессабале. Депутаталла кандидаташ бувцара результаташ протокола тIа белгалйоах.

Собране решени кхаь дийнахьа йолча хана окружной хоржама собране лоткъае мегаргйолаш я.

Статья 39. Общественни организацешкара СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабара порядок

Общественни организацешкара СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабу цар юкъарсоюзни органийн пленумашка, укх законо дIадехаш ма хиллара. Депутаталла кандидаташ оттабара йола пленумаш йоаггIаш йолча общественни организаце чакхйоах хоржамаш хилале шин беттал кIезигагIа йоацача хана.

Депутаталла кандидаташ оттабеча кандидатураш оттаелга тIехьара боарам боацаш хилар хьалаш хьаде деза. Пленума доакъошхой йиш йолаш ба депутаталла кандидат хилара моллагIа кандидатура оттае. цу даькъе шийяр а йолаш, депутатий кандидаташ бувцача дакъа лаца. оттаеш йола кандидатураш хьаллаца а царна отвод яра предложенеш юкъейоалае а.

Общественни организацешкара СССР халкъа депутаталла кандидат хила оттаве йиш я ту организаце моллагIа член, фонда е СССР гражданий кхыйолча объединене доакъошхо, цу юкъе дин деятелаш а болаш.

Депутаталла кандидаташ оттабара решени тIаэц гуччахьа е къайлагIа нхаж тассарца. Кхаж тассара порядок оттаю общественни организацей юкъарсоюзни органийн пленумаша. Кандидаташ оттабаьб аьнна лоархI, нагахьа царна тIехьа йоаггIаш йолча органийн ахапел дукхагIа болча членаша кхаж тессабале. Общественни организацей юкъарсоюзни органийн пленумаша тIаийца решенеш депутаталла кандидаташта дIайовзийт.

Пленумашка тIаэц цу общественни организацешкара СССР халкъа депутатийн хоржамаш дара съездаш, конференцеш е юкъарсоюзни органийн пленумаш гулъярах йола решенеш.

Статья 40. СССР халкъа депутаталла кандидаташта регистраци яр

Хоржамий округашкара болча СССР халкъа депутаталла кандидаташта хоржама окружной комиссе регистрировани ю къахьегама коллективай, общественни организацей органийн, шоаш бах-бахача моттигашка харжархоша, тIема частешка военнослужащеша депутаталла кандидаташ а оттабеш, яьча собраней, е хоржамашта хьалхарча, нагахьа санна из чакхъяьккха хиннаяле, окружной собране яьча представленегIа.

Общественни организацешкара болча СССР халкъа депутаталла кандидаташта регистраци ю общественни организацешкара йолча хоржамаш дара хоржама комиссеша, цар юкъарсоюзни органийн представленегIа.

Хоржамий округашкара болча депутаталла кандидаташта регистраци елга хоржамаш хула ди хьатIакхачалехьа ши бутт хьалха дIадола а дий бутт хьалха чакхдоаккх, общественни организацешкара — СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабара цар общественни органийн пленумаш яьчул тIехьагIа пхи денал тIех йоацача юкъа.

Депутаталла кандидаташка регистраци ярах йола решени тIаэц ер документаш Iалашдаь хилча: цу хоржама округе гIолла депутаталла кандидаташ оттабарах йолча собраней протоколаш, нагахьа санна из яь хиннаяле хоржама хьалхарча окружной собране протоколи, общественни организацей юкъарсоюзни органа решени, хIаьта ниитта цу округе е общественни организаце гIолла шоаш харжийтара раьза хиларах йола депутаталла кандидатий заявленеши. Депутаталла кандидаташта регистраци ярах хоржама комиссе оттаду, депутаталла кандидаташа язъяьча заявленешца цхьана Центральни хоржама комиссе дIачулуш дола протокол.

Укх законо дIадехарашка хьежжа оттабаь болча депутаталла берригача кандидаташта регистраци е декхарийла я йоагI-йоагIаш йола хоржама комисси. Регистраци елга духьале яра обжаловани е йиш я кхаь дийнахьа йолча юкъа. Центральни хоржама комиссе гIолла.

Депутаталла кандидат хилара цхьатарра раьза хила йиш яц духхьал цхьан территориальни е къаман-территориальни хоржама округе гIолла е цхьан общественни организацегара гIолла мара.

Депутаталла кандидат юкъевоагIаш хила йиш яц Центральни хоржама комиссена, хIаьта ниитта хоржама округа окружной е участкови хоржама комиссешен ше кандидаталла паржа оттаьча общественни организацегара хоржамаш дара йолча хоржама комиссенен.

Депутаталла кандидат а оттаваь йийцача цу комиссешта цхьаннена чувоагIаш вола саг депутаталла кандидат из хиларах цунна регистраци льча хана денз комиссерча ший декхарех мукъаваькхарг лоархIаш ва. Депутаталла кандидаташта регистраци яьчул тIехьагIа дкъ денал ха тIех ца а йоалийташ, йоаггIача хоржама комиссе кепайоазоне кепатох регистраци яь хиларах бола хоам, хIара депутаталла кандидата тайпан цIи, цIи, даь цIи, вав ха, кхоачашдеча декхара (гIулакха) а балха а моттиг хьабелгал а йоахаш.

Статья 41. СССР халкъа депутаталла канддат оттавара йола решени дIаяккхар. Кандидата ший кандидатура юхаяккхар

СССР халкъа депутаталла кандидат оттаваьча къахьегама коллектива, общественни оргаизаце органа, бахбахача моттигашкарча харжархой, воински часта военнослужащей собраней, общественни организацей юкъарсоюзни органа бокъо я хоржамаш дарал хьалха йолча моллагIча юкъа депутаталла кандидат оттавара йола шоай решени юхаяккха. Цу дешах йола решени депутаталла кандидат оттавара белгалъяьккхача порядкагIа тIа а нийце, йоаггIаш йолча хоржама комиссе дIачулу.

Хоржамаш дарал хьалха йолча моллагIча юкъа ший кандидатура юхаяккха йиш я депутаталла кандидата, йоаггIаш йолча хоржама комиссе цох йола заявлени дIа а енна.

Статья 42. ДIабаьннарий метта СССР халкъа депутаталла кандидаташ оттабара порядок

Депутаталла кандидаташта регистраци яра ха чакхъяьннаучул тIехьагIа СССР халкъа депутаталла кандидаташ дIабаьнна моттиг ниiсъелча, нагахьа санна хоржама округе кхыбола кандидаташ биса беце, окружной хоржама комиссе къахьегама коллективаштен хоржама округа харжархоштен предложени лу депутаталла керда кандидаташ оттабар дехаш. Хоржамаш хилалехьа цхьан беттал кIезигагIа йолча юкъа депутаталла кандидат дIаваьнна моттиг ниiсъелча йоагIаш йолча хоржама округе гIолла депутат хоржилга чакхдоакх юкъара хоржамаш хиннаучул тIехьагIа ший беттага дIакхоачача юкъа. ДIабаьннарий метта депутаталла кандидаташ увттабелга кхочашду укх законо оттаьча порядкагIа.

Статья 43. Хоржама бюллетень

Алфавитни порядкагIа бюллетена тIа дIаязбу регистраци яь бола берригa СССР халкъа депутаталла кандидаташ. депутаталла хIара кандидата тайпан цIи, цIи, даь цIи, кхоачашдеча декхара (гIулакха) е балха моттиг хьабелгал а йоахаш. Хоржама бюллетенеш кепатох хоржама округа бахархоша бувцаш болча метташка.

Нагахьа санна хоржама округе гIолла харжа оттаваьр депутаталла цхьа кандидат мара веце, хоржама бюллетена тIа дIаязду ниитта «тIехьа» а «духьала» а яха дешаш.

Цхьан е массехк общественни организацешкара СССР халкъа депутаталла кандидаташ харжара долча хоржама бюллетена тIа дIаязбаь депутаталла кандидаташ дукхагIа хила беза цу общественни организацешта лаьрхIа арахийца депутатски мандател.

VII. СССР халкъа депутаталла оттабаьча кандидатий балха гарантеш

Статья 44. Халкъа депутаталла оттаваьча кандидата собранешка къамаьл де, массови информаце средствaех пайда эца, информаци хьанйе йола бокъо

СССР халкъа депутаталла оттабаьча кандидатий хоржамий комиссеша регистраци яьчул тIехьагIа нийсса бокъо я хоржамашта хьалхарча а кхыча а собранешка, совещанешка, заседанешка кепайоазон тIа, телевидене, радио чу гIолла къамаьл де.

Паччахьалкхени общественни органаш, предприятей, учрежденей, организацей кулгалхой, бахача наьха общественни самодеятельноста органаш декхарийла я СССР халкъа депутаталла оттаваьча кандидата харжархошцен общественни организацей членашцен вIашагIкхетара хиланза яргйоаца справочнин информационнин материаладин цунга дIакхачара новкъостал де.

Статья 45. СССР халкъа депутаталла оттаваьча кандидата хоржамашта хьалхара программа

СССР, халкъа депутаталла оттаваьча кандидата йиш я бергболча ший балха программа йолаш къамаьл де.

(Инстедоалар 3-ча оагIо тIа).

Советски Социалистически Республикай Союза Закон СССР ХАЛКЪА ДЕПУТАТАШ ХАРЖАРАХ

Депутаталла оттаваьча кандидата программа СССР Конституцена, советски законашта духьал хила йиш яц.

Статья 46. СССР халкъа депутаталла оттаваьча кандидата доверенни нах

СССР халкъа депутаталла оттаваьча кандидата хила йиш я цунна хоржамий кампани дIаяхьара новкъостал деш, из депутаталла харжара агитаци еш, паччахьалкхени общественни организацийн, харжархошца, общественни организацей членашца вIаши долча гIулакхашка, хIаьта иштта хоржамий комиссешка а цун хьашташ оттадеш иттанега кхаччалца доверенни нах.

Депутаталла оттаваьча кандидато ший лоIаме къоастабу доверенни нах, окружной хоржамий комиссе общественни организацегара хоржамий хьакъехьара йолча хоржамий комиссе регистраци яра царех хоам а бу. Хоржамий комиссе доверенни наха регистраци яьчул тIехьагIа царна удостоверенеш лу.

Статья 47. Хоржамашта хьалхара агитаци

Депутаталла кандидат оттаваьча къахьегама коллективашта, бахача моттиге харжархошта а общественни организацешта а бокъо лу духьале йоаццаш шоай кандидаташта агитаци е.

Къахьегама коллективашта, шоаш бахача моттиге харжархошта а общественни организацешта а кийчъяь мах боацаш помещенеш лу собранеши митингаши яра, хIаьта иштта хоржамашта хьалхара массови агитаци яра эша средташ а.

Хiара гражданина гаранти луш бокъо лу хоржамашта хьалхарча агитацена юкъе дакъа лаца.

СССР халкъа депутаталла оттабаь кандидаташ вIашагIкхет шоай харжархошца собранешка а иштта харжархошта мегаш йолча кхыча форме а. Харжархой собранеш вIаштIехьйоах хоржамий комиссе йоагI-йоагIаш йолча халкъа депутатий Советашца хоржамий общественни организацешца.

Собранеши вIашагIкхетараши хургдола ха а моттиг а харжархошка хьалхе дIахайт.

Хоржамаш хулача дийнахьа агитаци е магийтац.

Статья 48. СССР халкъа депутаталла оттаваь кандидат хоржамашта хьалхарча гIулакхашта юкъе дакъа лацара производственни е гIулакха тIарча декхарех мукъавалийтар

Регистраци яьчул тIехьагIа харжархошца вIашагIкхетара, хоржамашта хьалхарча собранешка, митингашка, телевидене, радио чу гIолла къамаьл дара йолча хана СССР халкъа депутаталла оттаваь кандидат мукъавоалийт производственни е гIулакха тIарча декхарех хоржамаш дара къоастаеча средствай чотагIа юккъера доагIа алапи а лургдолаш.

Статья 49. СССР халкъа депутаталла оттаваьча кандидата мах боацаш транспортаца дIа-са ваха йола бокъо

Регистраци яьчул тIехьагIа СССР халкъа депутаталла оттаваьча кандидата бокъо я массе а тайпарча пассажирски транспортаца (таксегара дIайиккхача) йоагIаш йолча хоржамий округа доазонашка мах боацаш дIа-са ваха. Хоржамий округал арахьа вахача депутаталла оттаваьча кандидата а иштта бокъо я хоржамий округе ваха а цигара ше вахача цIава а.

СССР халкъа депутаталла оттабаьча кандидаташта хоржамашта хьалхарча гIулакхашта юкъе дакъа лацара йола порядкагIа общественни организацешкара луш дари къоастаду цу организацей союзни юкъарча органаша.

Статья 50. СССР халкъа депутаталла оттаваь кандидат лоравар

СССР халкъа депутаталла оттаваь кандидат уголовни бехктохаме оза, лаца е судебни порядкагIа административни взыскане бехк бе йиш яц Центральни хоржамий комиссе бартагIа доацаш.

VIII. Голосованеи хоржамий итогаш яреи порядок

Статья 51. Голосоване хан моттиги

Хоржамий округашкара СССР халкъа депутаташ хоржаш голосовани ю хоржамаш деча дийнахьа моттигерча ханах 7 сахьат даьлча денз 20 сахьат даллаца. Голосовани ю хан моттиги участкови хоржамий комиссе харжархошка дIахайт хоржамаш хила итт ди хьалхагIа.

Хоржамаш хулача дийнахьа лелаш долча кемаш тIа, эскара доакъошка, полярни станцешка, доазол дехьарча советски учрежденешка йолча хоржамий участкашка голосовани чаккъялар хоржамий комиссе дIакхайкаде мегаргда мичча хана а, нагахьа санна списка тIа болча берригача харжархоша голосовани яьяле.

Общественни организацешкара СССР халкъа депутаташ хоржаш голосовани ю съезде, общественни организаце конференце е цун союзни юкъарча органа пленуме. Из де йиш я цу организацей кхыйолча хержача органий викалаша дакъа а лоацаш шерьяь пленумаш. Иштта моттигашка хоадам беча голоса бокъо енна хила мег пленума юкъе дакъа лоацача берриганешта а. Халкъа депутаташ харжа йиш я иштта массехк общественни организаце союзни юкъарча органий вIашагIтехача съездашка, конференцешка е пленумашка.

Статья 52. Голосовани вIаштIехьъяккхар

Голосовани ю къайлагIа голосовани яра кхоачам хиллал (кабинаш е цIенош долча), хоржамий бюллетенеш дIадалара моттигаш къоастаяьча а хоржамий яьшкаш оттаяьча а лаьрхIа кийчъяьча помещенешка. Хоржамий яьшкаш оттаю голосовани еш бараш голосовани яра йолча кабинашка е цIеношка гIолла чаккъбаргболаш.

Голосовани вIаштIехьъяккхара, харжархой лоIам къайлахьолга Iалашдара, помещенеш кийчъяра, цар чу хиланза яргйоаца порядок лоаттаяра бехктохаме я йоагIаш йола участкови хоржамий комиссе е общественни организаце хоржамий комисси.

Хоржамаш хулача дийнахьа голосовани яле хьалха хоржамий яьшкаш миштай хьож, пломба ю е печать тох йоагIаш йолча хоржамий комиссе председателе комиссе беррига членаш тIа а болаш.

Хiара харжархочо съезда, конференце, пленума доакъашхочо ше голосовани ю; кхычарна хьалхара голосовани е мегийтац. Хоржамий бюллетенеш дIател йоагIаш йолча хоржамий комиссе хоржамий участка харжархой спискагIа, голосовани е бокъо йолча удостоверенегIа е съезда, общественни организаце конференце, цун союзни юкъарча органа пленуме голосовани еш барий спискагIа паспорт е личноста кхыдола удостоверени хьахьекхачул тIехьагIа. Хоржамий бюллетенеш дIадаларах белгало ю харжархой списка тIа е голосовани еш барий списка тIа. Голосовани е бокъо хилара удостоверенеш харжархой кхы тIа йолча спискаш дIатох.

Нагахьа санна цхьабола харжархой шоай унахIенонга диллача е кхыча бахьанашка голосовани яра помещене боахкалургболаш бале, участкови хоржамий комиссе цар дехарагIа комиссе цхьаболча членашта тIадул уж харжархой болча моттиге голосовани елга вIаштIехьдаккха.

Иоккхийча машиннаькъа станцешка вIашагIтехача хоржамий комиссеша Iалашду станцешка болча а иштта гаьна йолчача пассажирски поездаш тIа болча а харжархоша голосовани елга.

Статья 53. Голосовани яр

Хоржамий бюллетенеш язде кхоачашду голосовани ечо къайлагIа голосовани яра йолча кабина чу е цIагIа. Бюллетенеш яздеча хана голосовани еш вар мара цига саг тIахила йиш яц. Ше бюллетенеш яздулургдоацача харжархочун бокъо я цийна ловш вола кхывола саг, хоржамий комиссе членагара дIайиккхача, набина чу е цIагIа чухьеха.

СССР халкъа депутаташ хоржамий округашкара хоржача хана голосовани ечо бюллетена тIа ют ше раьза волаш голосовани еча кандидата тайпан цIи, вокхар тайпан цIераш дIайоаю. Нагахьа санна хоржамий бюллетена тIа язваьр цхьа кандидат мара веце, тIакхха харжархочо депутаталла оттаьча кандидата ше раьза хилар къоастадеш бюллетена тIа шин дешах «раьза» е «духьал» ва яха цхьа дош дут, вож дош дIадоаду.

СССР халкъа депутаташ общественни организацешкара хоржача хана голосовани ечо бюллетена тIа ют ше раьза волаш голосовани ечар тайпан цIераш, вокх кандидатий тайпан цIераш дIайоаю.

Яздаь даьнна бюллетень голосовани ечо хоржамий яьшка чу Iочукхосс.

Статья 54. Хоржамий участке голосаш лархIар

СССР халкъа депутаташ хоржамий округашкара хоржамий участке голосаш лоархI хIара хоржамий округеи депутаталла оттаьча кандидатан къаьст-къаьста.

Комиссе председателе голосовани чакхъяьннай аьнна хьакхайкадаьчул тIехьагIа хоржамий яьшкаш хьаелл участкови хоржамий комиссе цун беррига членаш тIа а болаш. Хоржамий яьшкаш голосовани чаккъяллаца хьаелла мегийташ дац. Хоржамий яьшкаш хьаелла хьалхха голосованена юкъе ца долхаш диса бюллетенеш мелд хьож, участкови хоржамий комиссе дIа а доах.

Участкови хоржамий комисси участкера беррига харжархой керттерчен кхы тIаоттаьчен спискаш тIа, хIаьта иштта бюллетенеш дIанйца харжархой а мелб хьож. Харжархой яьшкашка долча бюллетенешка хьежжа хIара хоржамий округе (цу хоржамий участка доазонашка) комиссе къоастаду: голосовани еча юкъе дакъа лаьца беррига харжархой мелб, депутаталла оттаьча кандидата тIехьа голос еннараш мелб, духьал голос еннараш мелб; нийса доацаш лаьрхIа бюллетенеш мелд. Харжархоша шоашкара бюллетенаш тIа кхы тIа язбаьча гражданий тайпан цIерашта оттаяь голосаш лархIац.

Нийса доацаш лоархI оттаяьча образецагIа доаца харжархой бюллетенеш, хIаьта иштта голосовани еш цхьан кандидатал тIех кхы а вола, е «тIехьа», «духьал» яха дешаш дIа ца доадаь бюллетенеш. Хоржамий бюллетень нийса хиларах йола шеко эттача дош къоастаду участкови хоржамий комиссе голосовани яра наькъаца.

Голосаш лаьрхIа хьахиннаначуна хьож участкови хоржамий комисси, из хIара хоржамий округа къаьстта оттадеча протокола тIа дIа а язду. Протокола тIа кулгаш язду комиссе председателе, председателе заместителе, секретара, членаша, Центральни хоржамий комиссе оттаеча порядкагIа йоагIаш йолча окружной хоржамий комиссе дIа а дохийт.

Статья 55. Хоржамий округе гIолла хоржамаш хиларах хьахиннар къоастадар

Участкови хоржамий комиссей протоколашка хьежжа окружной хоржамий комиссе къоастаду: округе харжархой мелб: хоржамий бюллетенеш дIанйца харжархой мелб, голосовани еча юкъе дакъа лаьца харжархой мелб: депутаталла оттаьча хIара кандидата тIехьа голосовани яьраш, духьал голосовани яьраш мелб: нийса доацаш лаьрхIа бюллетенеш мелд.

СССР халкъа депутаталла хержарг лоархI кандидат голосовани еча юкъе дакъа лаьца харжархоех ахенел дукхагIбараша цунна тIехьа голосовани яьяле.

Окружной хоржамий комиссе хоржамаш нийса доацаш лоархI хоржамаш деча хана е голосаш лоархIача хана ер закон толхадаь дале.

Хоржамаш нийса доацаш лоархI. нагахьа санна спискаш тIа болча харжархоех цунна юкъе дакъа лаьца харжархой ахенел кIезигагIа хиннабале, хIаьта иштта депутаталла оттаяь кандидат веннавале, нагахьа санна округе регистраци яьр цхьа кандидат вале.

Хоржамий округе гIолла хоржамаш деш хьахиннар къоастаду окружной хоржамий комиссе заседане, протокола тIа дIа а язду. Протокола кулгаш язду комиссе председателе, председателе заместителе, секретара, членаша, Центральни хоржамий комиссе дIа а дохийт цо оттаяьча порядкагIа.

Хоржамий округе гIолла хиннача хоржамех хьахиннар кепайоазон тIа доаккх йоагIаш йолча хоржамий комиссе Центральни хоржамий комиссе оттаяьча хана. Хоама тIа хайт харжархой спискаш тIа хинна беррига гражданаш мелб: голосовани еча юкъе дакъа лаьца харжархоех мелб: депутаталла оттаьча хIара кандидата тIехьа голосовани яьраш духьал голосовани яьраш мелб: нийса доаца бюллетенеш мелд: хержача депутата тайпан цIи, ший цIи, даь цIи, цун должность (занятн), болх беш йола моттиг.

Статья 56. СССР халкъа депутаташ общественни организацешкара хоржаш голосаш лархIари хьахиннар къоастадари

СССР халкъа депутаташ общественни организацешкара хоржаш голосаш лоархI общественни организацешкара хоржамаш деча хоржамий комиссена депутаталла оттаьча хIара кандидата участкови хоржамий комиссешта укх законагIа оттаяьча порядкагIа.

Оттаяьча образецагIа доаца бюллетенеш нийса доацаш лоархI. Хоржамий бюллетень нийса хилара шеко эттача дош къоастаду хоржамий комиссе голосовани яра наькъаца.

Хержарг лоархI хоржамаш деча тIехьа мандатий числога хьежжа эггара дукхагIа голосаш хинна а голосовани еча юкъе дакъа лоацаш хиннача съездий, общественни организацей конференцей делегатех е цар союзни юкъарча органий пленумий доакъошхоех ахенел дукхагIчар тIехьа голосовани яь кандидаташ.

Хоржамаш ца хиннарг лоархI, нагахьа санна царна юкъе дакъа лоацаш хиннача голосовани яра спискаш тIа юкъебихьача съездий, общественни организацей конференцей делегатех е пленумий доакъашхоех ахенел кIезигагIа хиннабале.

Хоржамаш дарах хьахиннар хоржамий комиссе заседане къоастаду, протокола тIа а доаккх. Протокола тIа кулгаш яьду хоржамий комиссе председателе, председателе заместителе, секретара, членаша, Центральни хоржамий комиссе дIа а дохийт цо оттаяьча порядкагIа.

СССР халкъа депутаташ общественни организацешкара харжарах хьахиннаначох хоам кепайоазон тIа арабоаккх общественни организацешкара хоржамаш дарах йолча хоржамий комиссеша Центральни хоржамий комиссе оттаяьча хана. Хоама тIа хайт хоржамаш деча юкъе дакъа лаьца съезда, общественни организацей конференце делегаташ е цун союзни юкъарча органа пленума доакъошхой мелб хIара депутата тайпан цIи, ший цIи, даь цIи, должность (заняти), балха моттиг; цунна тIехьа енна голосаш, духьал енна голосаш мел я.

IX. СССР халкъа депутаташ харжара итогаш яреи кепатеха араяхареи порядок

Статья 57. СССР халкъа депутатий регистраци

СССР халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе хоржамий комиссешкара шийца хьакхаьчача протоколашка хьежжа регистраци ю СССР хержача халкъа депутаташта.

Центральни хоржамий комиссе хоржамаш нийса доацаш лоархI, нагахьа санна хоржамаш деча хана е голосаш лоархIача хана е хоржамаш дарах хьахиннар къоастадеча хана ер закон толхадеш моттиг хиннале, СССР халкъа депутата регистраци ца еш йита яле а.

Статья 58. СССР халкъа депутаташ харжара итогаш араяхар.

БIарча хьанйца мехка хиннача хоржамий итогех бола хоам а бу, алфавитни порядкагIа ше хержача хоржамий округе е общественни организаце депутата тайпан цIи, ший цIи, даь цIи, должность (заняти) балха моттиг тIа а йолаш СССР хержача депутатий список кепайоазон тIа ара а йоаккх Центральни хоржамий комиссе итт денал кIезигагIа йолча хана.

Статья 59. СССР халкъа депутата удостоверенни лаьхха тIара знаки

Центральни хоржамий комиссе регистраци яьча СССР халкъа депутатий список кепайоазон тIа араяькхачул тIехьагIа окружной хоржамий комиссе, общественни организацегара долча хоржамашка гIолларча хоржамий комиссе хержача хIара депутата дIалу из харжарах дола удостоверени.

СССР халкъа депутатий съездо хержача депутатий полномочеш чIоагIъяьчул тIехьагIа депутаталла харжарах дола удостоверенеш хувц царна СССР халкъа депутата удостоверенеца. Депутата лу наьхх тIа йоаллаю «СССР халкъа депутат» яха знак.

X. ШозалагIа ю голосовани, шозалагIа ду хоржамаш, дIабаьннача депутаташта метта СССР халкъа депутаташ харжар

Статья 60. Шозалагiа ю голосовани

Нагахьа санна хоржамий округе гIолла СССР халкъа депутаталла оттабаь кандидаташ шиннел тIех баллотировка яь хиннабале, царех цхьаккхе хержа а веце, окружной хоржамий комиссе решени ю дукхагIа тIехьа голосовани хиннача депутаталла оттаваьча шин кандидата округе шозалагIа голосовани ярах. Цу решенех окружной комиссе хоам бу Центральни хоржамий комиссега, округерча харжархошка дIа а хойт. Хоржамий округе шозалагIа голосовани ю шин дийнахьа йолча ханал тIехьа ца йоалийташ укх законо дIадехараш кхоачаш а деш.

СССР халкъа депутаташ общественни организацешкара хоржаш шозалагIа голосовани ю, нагахьа санна депутаталла лоаттабаь къаьст-къаьста кандидаташ харжар къоаста ца луш голосовани цхьатарра хиннаяле. Депутаталла оттабаьча цу кандидаташта шозалагIа голосовани ю съездашка, общественни организацей конференцешка е цар союзни юкъарча органий пленумашка цу дийнахье а е тIехьа тIадоагIача дийнахьа укх законо дIадехараш кхоачаш а деш.

Статья 61. Шозалагiа ду хоржамаш

Нагахьа санна хоржамий округе гIолла СССР халкъа депутаталла оттабаь кандидаташ баллотировка яь шиннел тIех хиннабеце, царех цхьаккха хержа а веце е хоржамий округе гIолла хоржамаш хиннарг ца лоархIе е нийса ца хете, е шозалагIа яьча голосованегIа хержа депутат къоаста ца лой, тIаккха, Центральни хоржамий комиссе окружной хоржамий комиссена тIадулл хоржамий округе шозалагIа хоржамаш де. Из деш цо решени е йиш я кердача составе окружной хоржамий комиссеш харжа. Голосовани ю хоржамий цу участкашка а юкъара хоржамаш дара оттаяьча харжархой спискагIа а.

Шозалагiа хоржамаш ду юкъара хоржамаш хиннаначул тIехьагIа шин беттал дукхагIа ха ялалехьа. Хоржамий комиссеш вIашагIтохар, депутаталла оттабаьча кандидаташта регистраци яр, кхыйола мероприятеш ю укх законагIа оттаяьча порядкагIа.

Нагахьа санна хержа депутаташ мандател кIезигагIа хиннабале, общественни организацегара хоржамаш нийса а лаьрхIа деце Центральни хоржамий комиссе решени ю цу общественни организацегара шозалагIа хоржамаш дарах. Шозалагiа хоржамаш деча хана хоржкхы тIа эша депутаташ е цу общественни организацегара беррига депутаташ, нагахьа санна хьалхагIа даь хоржамаш нийса доацаш лаьрхIа дале. тIакхха Центральни хоржамий комиссе йоагIаш йолча хоржамий комиссена тIадила йиш я хьалхарча составе а йолаш хоржамаш де е кердача составе хоржамий комисси е аьнна общественни организаце союзни юкъарча органа хьалхашка предложени оттае.

Статья 62. дIабаьннаранашта метта СССР халкъа депутаташ харжар

Нагахьа санна СССР халкъа депутатий съезде СССР цхьаболча депутатий полномочеш нийса ца лоархIе, хIаьта иштта депутат юхаволаккхе, йоагIаш йолча хоржамий округашка е общественни организацешка депутатски полномочеш ханал хьалха совцийой депутат дIаьаьннаначул тIехьагIа кхаь бетта йолча хана керда хоржамаш де деза. Хоржамаш де оттаду Центральни хоржамий комиссе уж де ха хьакхача ши бутт хьалха, укх законо дIадехараш кхоачашдеш вIаштIехьа а доах. Из деш окружной хоржамий комисси е общественни организацегара хоржамаш дара йола хоржамий комисси вIашагIтох хоржамаш хила 50 ди хьалха, участкови яраш бутт хьалха, депутаталла оттабаьча кандидатий регистраци ю хоржамаш хилале бутт хьалха.

Нагахьа санна СССР халкъа депутат СССР халкъа депутатий съезда полномочеш дIаяла шерал кIезигагIа ха йиса вале дIаьаьннаначоа метта СССР керда халкъа депутат харжа хоржамаш дац.

ПЛАНАГIА ДОАЦА ДОШ

парте обкома бюро заседане дувца оттадир цхьан дийнахьа гражданаш тIаийцачул тIехьагIа

АргIана гражданаш тIаэца водаш парте Нохч-ГIалгIай обкома шоллагIа секретарь Д. Завгаев дагахьа кийча вар моллагIча хаттараштен дехараштен жоп дала. Бакъда цу дийнахьа цунна нийсденнар вIалла дагадоацар дар. МалагIча хана дах вай — застоя е перестройка хана? Фу хьех шоай гIулакхашца бехктокхамеча болхлоша моттигашка — нах теркалбу е бюрократизм йолаши хIама бе-башха па хеташ ба? Цу а кхыча а дешаша воагавора, лоатаеннача товнаша санна, доагадора секретара эхь-эздел...

Эггара хьалха кабинете цхьана хьачувера IнIъ. Къонача къонахчо хьаллаьца йоалайора низткъа мара ког па боаккхалуш йола, бIарташ дайна йоккха саг. Ше вагIача истола тIара хьал а гIетта, уж Io а ховшабаь, Доку Гапуровича къонахчунга аьлар, йоккхача сага къахеташ бIара а хьежа:

— Ер хIана йоалаяьй Iа? Къаьна а цамогаш а йола ер? Из ца йоалайча къоасталургдацар шун дош?

— А. къоасталургдацар! — раьза воацаш эккхийтар къонахчо. ЦIаьхха михьар а ваьнна вийлхар, эхь ца хеташ бIаргех хий Іоухаш. Йийлхар кхалсаг а.

БIаргех доала хий, бакъдар аьлча тайп-тайпара хул: гIайгIа хинна, гIадваха, тIиллана, шийх кхахетийта. ХIаьта из бIаргех уха хий дар йиш ехача, шоаш теркал беш ца хиларах балийна бахача наьха хий.

Къонача сага нана М. Харитонова бIаргаш дайна я ше болх беш хиннача гIишлон объекте лозаярагIа. Цул тIехьагIа цаI шоллагIчоа тIехьа мари воIи веннав цун. Цхьаь йисача Мария Николаевнас шийца ваха цIавийхав Архангельски областе болх беш хинна шоллагIвола воI. Из ший сесагана цхьана Грозне венав наьнага хьожаргволаш, вахарг а къахьегарг а долаш. Цул совгIа воI а цун сесаг а гIишлонхой ба. Наьна бIаргаш дайнача «Чеченингушстрой» объединене болх бе лаьрхIад цар. Объединене кулгалхой раьза хила боагIар шоаш болча шиъ профессиональни болхло варагIа. Бакъда ХаритоновгIар наьна квартире прописка е ма болабеллинге а пен эттар царна хьалхашка, кIаьдда аьлча, теркалбанзар.

ВоI ваха хиннав «Чеченингушстрой» объединене жилищно - коммунальни контора начальник Б. Евлоев волча, объединене жилищно - бытовой комиссе председатель А. Мамышев волча, № 4 йолча домоуправлене начальник Л. Муртазалиев волча, Заводской райисполкома председателе заместитель Г. Санько волча, Заводской РОВД паспортни стола начальник Н. Баринов волча. Цу беррига кулгалхоша цхьанне шоллагIчоа тIахьежабеш дIаахийтаб ХаритоновгIар, тайптайпара бахьанаш доахаш прописка тIехьа а тетташ... Цул тIехьагIа уж кхерабе а болабеннаб: «Мел дахаргла шо прописка йоацаш? ДIагIо! Ца долхе оаха бехктокхаме озаргда шо!», яхаш.

Иштта кхаьчав наьнаца воI обкома секретарь волча.

Цу историе цун хьалхьоадаь са метта а дале чуваьлар царна тIехьара посетитель — «Грознефтехимремстрой» треста болхло А. Тазабаев.

— Аз дийхадар тхоай кулгалхошкара кхо эзар кирпишк язъе аьнна, — яхаш дувц цо. — Гой, ер я треста директора Г. Юркова кулг яздаь ходатайство, ераш я са заявленена язъяь пхиъ резолюци; хIаьта гIишлон материалий № 1 йолча комбината реализаце дешашта волча инженера А. Греченкос хьахецац сона кирпишкаш. Кхы цунна фу эш — хац сона... БиълагIа бутт ба из волча со уха, хулаш хIама а дац. Ховш хилалахь, со венавац хьо волча уж бIагалъяьнна кирпишкаш ехар духьа. Тха комбинате доаллар шуга дIахайта гIерт со. Цхьаболча кулгалхоша мугIарера болхлой миштa хьувзабу хайта гIерт...

Цу дийнахьа обкома шоллагIа секретарь волча баьхка хилар Сийлахь - боккха Даймехка тIема инвалидаши доакъошхойи А. Затолокин, А. Курносов, А. Корянпин. Цар дийхар цаI дар: лакхерча этажаш тIара цхьоалагIча этажа тIа бахар. Из-м кIезига хIама да, аьнна хеталу. Бакъда цар вахара лоархIаме хIама да из. ХIаьта Грозне горрайисполкомашна царна дагадоаллар теркалдац. Цар кер чу доаллар дог а доацаш наьхаташ чудоахка сайф йолаш санна хет. Масала, инвалид Г. Сорокина «Октябрьнефть» управлене начальник М. Мальцев волча уха ши шу да: «Квартира еха я. Тоае из, дех аз хьогара» яхаш. Бакъда кхалсага из миска оаз дIахазац начальника лергашта.

Диъ шера ше йолчара меттахьа яьннаяц Афганистане бIухо хиннача В. Заикина квартира хьаэцара йола аргIа. ХIаьта из юхаувзалуш аргIанарча кабинете ваьлча, хьахоз батах тIоара детташ санна новкъа дола дешаш: «Геттара дукха Іайнад шо, афганцаш».

Обкома секретарь цу дийнахьа диспетчера гIулакх кхоачашдеш санна вар: аппарата болхлошта порученеш телар, телефон еттар, цхьабарашка лаврра, посетителий дехараш кхоачашде нах ухийтар. Цул тIехьагIа, нах тIаийца ваьлча, дукха ха яькхар метта ца воагIаш.

КIаьдвалар дар из? Дацар, нахага бала бахьаш новкъа хилар дар. Наха тIаэттача балийна оарцагIа хIана бовлац цхьабола кулгалхой, царца шоаш цхьана бахаш хилар дага хIана дохац, кхыметтел шоай декхар кхоачашде а бицбеннаб, яхаш уйла йора обкома секретара. Фуд-теш бахьан? Цу хьакъехьа шийгара хьокхам телий теш парте обкомо?

ХIаьта, боккъалдар аьлча, шийгара дIаволавала везаш хила а мег? аьнна уйла чуессар. Цкъарчоа обкома бюро заседане оттаде мегаргдац из дош?

Дагаваьлар бюро членашца. Цхьабараша тIанйцар из цIаьхха хеза хIама санна, иштта дар хиннадац, доккха, лоархIамегIа дола дешаш дувц оаха, йоахар. Вокхар, иштта а доацаш, чIоагIа хьаллаьцар. Иштта йола заседани е еза, янза яргьяц: «доккхий» дешаш дувцаш саг ше вицвалийтав, хIаьта, ховш ма дарра, беррига нах безаш хила аттагIа ма дий моллагIа цхьа саг везачул. Лоацца аьлча, іоххера а, барт хилар обкома бюро цох дувцаргдолаш.

Повестка укх тайпара оттайир: «ГIулакхера нах къахьегамхой лоткъамаш теркала ца деш, формально-бюрократически гIулакхаш леладеш хиларах», аьнна. Цу дийнахьа обкоме баьхка нах, теркала ца бав, кулгалхой, хIаьта иштта Грозненски горисполкома председатель В. Шамардин, города райисполкомий председателаш тIахьийхар цига.

Гой, уж лоархIаме, представительни, раьза боаца нах хьачубоагIа обкома бюро заседаней зале. Царех хIаране іохь тIа яздаь латт: «Цхьа лоадам боаца хIама бахьан укхаза хьа сенна токхадаьд тхо?», аьнна.

Дуккхабараш дог доахаш бар нах теркал бе безаш хиларах йолча аргIанарча лекцега ла а дийгIа. дIагIоргхиларга. Бакъда, бюро членаша хаьдда дIадоладир къамаьл.

— Бала оза хьогара дIаболабелар ХаритоновгIар, новкъост Евлоев, — йоах бюро членех цхьанне, «Чеченингушстрой» жилищно-коммунальни контора начальникага. — Цу сахьата хIана къоастаданзар Іа прописка дош? Иштта хала бала тIаэтта нах теркал ца беш Іевелар хьо?

— Бехке ва со, — дехкевувл из, — Райисполкомага дIахайта дезар из... гIулакх чакхдаллаца дIадахьа дезар. Хой шоана, гIулакхаш дукха дар, вицвелар-кх...

Бехказа вала гIерт Заводской райисполкома председателе заместитель Г. Санько а:

— Аз уж технически секретарь йолча хьожабир, мича баха беза цо дIааргдолаш.

— Мича яха еза дIаала дезац йоккхача, цамогаш йолча кхалсагага, новкъостал де деза. Из малагIча хьал тIа я бIаргадайна децарг хьона?

Корта Іочу а бахийта, йист ца хулаш ва Санько.

Иштта хул цхьацца бахьанаш доахаш наьха гIулакхага ца хьожаш, хIама бе-башха ца хеташ, бюрократически болаш хиларагIа бехке болча кхыча болхлошта а. Царех цхьаннена а ше бехказа варгвола кхетаме дош оаладаланзар. ХIаьта фу аргда Іа обкоме баьхкача хана наха законагIа дехаш хиннараш, парте обком юкъенйккхачул тIехьагIа массехк дийнахьа кхоачашдича? ТIаккха цар ца доагIар, де йиш йоацар дехаш хиннадац-кх. Уж дехараш кхоачашдулургдолаш хиннад-кх, саг цхьа кIеззига теркалвича, цун йоакхо йича, цо дехачун уйла а яь, оарцагIваьлча.

Обкома бюрос республика Министрий Совет декхарийла йир къахьегамхой хьашташкен дехарашкен теркам тIабохийташ а дог лазаш а хьожаргйолаш министерстваьца, ведомствашца, моттигерча Советий исполкомашца чIоагIагIа болх бе. Партийни комитеташ массови информаце средташ тIаерзаяьй нахаца сонтал, курал лелаяь, гIулакх бахьан доацаш тIехьатийтта хIара моттиг ца йитара, цо принципиальни доагIар дара, из нахага шерра дIадовзийтара. Бюро заседане баьхка болча «кIантий» партийни бехтокхамех аьлча, цар гIулакх дувцаргда юхьанцарча парторганизацеша.

Дукха ха йоацаш хьежар со іохьанцарча парторганизацешка къамаьл хиннадий хьоагI? Бехке барашкара доагIар хьадийхадий - теш? аьнна. Тийшар цар массане а хIана дац аьнна шоай новкъосташта шоаш бехке хилар дувцарах, уж хIама бе-башха ца хеташ хилар партийни хьисапе къоастадарах.

ТIаккха обкома бюрос дика хьехар даьд-кх къахьегамхоша дехараш иштта теркал де дезилга довзийташ. Кхыча партийни комитеташа а каст-каста дувца дезар нахаца леладу хIама бе-башха ца хетара гIулакхаш! Цхьаболча бехтокхамерча болхлошта довзийта деза нахаца иштта баха безилга. Дицдалийта йиш яц перестройка юкъмоттиге эггара хьалха саг латташ хилар.

А. ГРАЧЕВ.

г. Грозный («Правда» корр).

(«Правда» газет. 25 октябрь, 1988 шу).

Гонахьара Іалам лорадарех СССР-ан США-нен юкъе яьча йовзаш йолча соглашене боарамашка Таджикистане дIайолаяьй дунен халкъашта юкъера эксперимент. Цунна юкъе дакъа лоацаш ба советскин американскин специалисташ.

Цу доккхийча тохкамий маIан да нагахьа санна ядерни тIом хуле, климат хувцаяла тарлургхилара кхы цхьаьхха, а «дема» аспект дIахьокхар.

Ядерни экхамаша геттара дукха дом атмосфере урагIбахийта тарлургдолаш хилрагIа «афганец» яха бIайха мух баьлча Средни Азе дикка йоккха территори къайлайоаккхаш хилара процессага хьажа везаш хIама эттар. Іилма полигон лаьрхIа Таджикистан хержар ший бахьан доацаш дац. Укхаза аьхнин гурахьеи дема дуIа далар цхьа моллагIдар санна хIама да. Цул совгIа Іалама иштта явленега хьежаш дуккхача шерашка дукха материал Іоаяьй республика гидрометслужбас, хIаьта республика Іилма Академе физико - технически институте дикка дукхача шерашка болх беш я кердача измерительни аппаратураца кийчъяь атмосфера оптика Іилма группа.

ХIанз тохкамхой хьожаш ба дом балара свойствашка, цо маьлха йIовхали сердали ца кхоачийташ планета дIакъовларгхилара — тIаккха планета шеллургхилара кхерамга. Эксперимент практически лоархIам болаш а я, дема дуIаша Іоткъам бу юрта боахама культураш хьувкъара. Бакъда кертера дар да керда аргумент ядерни кхерам хургбоацача дуненна пайдане хургхилар.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) доктор Бари Бодхейн, физико - математически Іилмай кандидат Владимир Капустин, гидрометслужба управлене начальник Абдухаким Шукуров Федченко яхача ша тIа.

Р. ПОЗДНЯКОВА сурт.

(ТАСС фотохроника).